

Atilla Çetin

Kütüphanecilik Tarihimize Ait Belgeler, iv

Bayazıt Kütüphanesinde, kitap, risale, gazete, beyannâme, ilânnâme gibi basılı malzemelerden derleme nüshası toplanması hakkında bir tekliftir. Derleme konusunun önemi üzerinde durulmaktadır. 1910 yılında yazılmıştır.

Belge — 1

«Memâlik-i müteaddinenin cümlesinde bir usul-ü müstahsen vardır. Makkarr-ı idare olan şehirde bir devlet kütüphanesi bulunur. Bu kütüphanede, insan eski ve yeni kitap ve risalelerin pek çoğunu ve hele o memlekette münteşir kütüb ve resâilin hemen cümlesini bulur. Bu nevi kütübhaneden, Londra'nın «Britanya Müzesi Kütübhanesini», Berlin'in «Kütübhaneye-i kralîsini», Paris'in «Kütübhaneye-i milleini» kitab ile alakası olan herkes işitmiş gibidir. Bu kütübhaneler, eski kitabları pek çok masraflara katlanarak ıştırta ederler, ama memlekette münteşir yeni kitabları edinmek için hemen hiç masrafsız, iyi bir usul tutarlar. Memlekette kitap, risale, gazete, beyannâme, ilânnâme... ilh. basan matbaacı basdığı şeyin iki veya üç nüshasını devlet kütübhanesine göndermeye kanunen borçludur. Bu kanun ile tâbi'a düşen vergi gayet cüz'î olduğu halde kütübhaneye-i devlet, memlekette münteşir bilcümle âsâra mâlik olur.

Yukarıdaki satıları, gündelik gazetelerden birisinde birkaç gün evvel okuduğum bir fıkra üzerine yazdım. Fıkroda şöyle deniliyor; Bayazıt kütübhanesinde yeni eserler hiç yok. Kütübhanelerimiz kütüb-ü atika müzesi halinden çıkarılıp, peyderpey neşr edilen deâr-ı müfide ile tezyin edilmesi lâzım. Mercinin nazra-ı dikkatini celb ederiz.

Garbde müttehaz usulün suhulet ve muhassenâtını tanıdığım kütübhaneye müfettişlerinden bir zata bir buçuk sene evvel arz etmiştim de «Aman ne iyi ve ne kolay, hemen biz de öyle bir usul koyalım» demişti. Bir buçuk sene geçti. Fakat hemen konacak usul ve kaidenin galiba vakt-i mernunu daha yetişmedi. Acaba biz de bir işin yapılması için mutlaka kolay olmaması karışık ve müşkil olması mı lâzımdır?...» (1)

Belge — 2

Kütübhanelerimizin durumu hakkında Nureddin Münir tarafından yazılmıştır. 1903 tarihlidir. Avrupalıların kitap ve ciltlerimize verdiği öneme değinilmektedir.

* «Kütüphanecilik tarihimize ait belgeler III. adlı yazımız için bkz. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XXXI, 3 (1982), s. 107-109.

(1) Sırat-ı Müstakim, 5. cild, adet : 117 (29 Zilkade 1328 18 Teşrin-i sani 1328), s. 217-218.

«Hazâin-i münsiyye-i milliyemizden —Ümumi kütübhanelere dâir— mu-
sahabe.

Şarkın en ruh-nüvâz, en nazar firib müberrâtından, yadigârlarından biri de umumî kütübhanelerdir. Terbiye-i fikriyenin, safa-yı ruhun mübeccel hâdimleri olan ve oralarda mahfuz bulunan müdevvenât-ı güzînin seyl-i hurûşân itisâf hükm-ferma olduğu zamanlarda kuşe-i hamûle atıldıklarını gören müntesibin-i ilm ve edebine dilsiz hissiyâta ne kuvvetli muhakemâta düşmekte idiler. Ecdadımızın her biri cihan değer el yazılı tuhfelerini de şimdi nâil olduğumuz nigâh-ı ahrarâne ile tedkik eder isek can-güzâ, nâ-revâ tesyibât ve müsamahâta hedef olduklarını görürüz. Pek büyük bir fikr-i marifet-perverne ile tesis olunmuş kütübhanelerimiz muhteviyât-ı nâdiresinin, evvelki zamanın sonlarında kablâni rutubetli yerlerde bulunmakla çürümeye safahâtı-milletin istibdada, sâbika idrak ile delik deşik olmuş ciğerleri gibi- yıpranmağa başlamış olduğunu maatteessüf görürüz.

Bu hazâin-i lâ-tüfnânın vaktiyle kâdir ve kıymetleri pek iyi bilinerek ser-i tebcil-i milletde tutulmakda olmasına rağmen devr-i sabıkda bir alay câhîlin menfaatleri entrikaları mukabilinde feda, harab edilmesine, milletini, dinini seven hiç bir kimse razı olamaz. Amma maât-teessüf bu hazineler değer müdevvenât-binlerce liraya verilse bile ucuz olacağından kat-ı nazar-çoğu yed-i iğtinâm-ı ecânibe geçmiştir. Kütübhane-i ecânibdeki el yazılı nüshâ-ı nefise-i şarkiyye vaktiyle kim bilir hangi vicdansız, imansızın kadir ve kıymet bilmeyerek bir menfaat-i gayr-i meşrû'â mukabilinde feda edilmiştir. Evet! Menfaat-i gayr-i meşrû'â. Zira, O nefâis-i mübeccelede milletin de bir hakk-ı hıfz ve istifâzısı var idi.

Eslâf-ı izâmımızın göz nuru dökerek, ömürler telef ederek tıbâ'atın olduğu ve olmadığı zamanlar vücuda getirdikleri —her biri bir şahid-i nâzân gibi haft-ı ebsâr edecek derecede altınlara, yıldızlara müstağrak— o âbidât, onları elden çıkarmak küstahlığında bulunan bir sefihin âmâl-i şeytan etkârisine hiç bir zaman feda edilmemelidir. Fikrimizce o mücelledât-ı mergübede hukuk-ı umûmiye-i millet sâbittir.

Teemmül olunsun! El yazılı âsâr-ı ecnebiyeden bizim kütübhanelerimizde kaç dane bulunabilir? Yokdur ya, bulunsa bile mutlakan evâdirden değildir. Çünkü, ecânib tevt-i fırsat edecek mahlûkatdan değildir. Mîlel-i mütemeddinenin cümlesi el yazılı kütüb-ü nefise-i şarkiyyeyi —şarkın diğer âbidâtı gibi— herzcan ederlerken biz öz mâlimizi mal-i mevrûsumuzu kısm-ı âzamı âlem-i sefâhâte sarf olunduğu meşhudât ile sübât bulan bir kaç para mukabilinde niçün elden çıkarmalı idik?!

Elden çıkarmakla işlenilmiş olan birinci kabahate bir de parasının israfı suretiyle ikinci bir fezâhat ilâvesi için değil mi? Ah mümkün olsa idi de o kitablar alınır, çalınır, satılır iken milletçe hıfz edilse idi! Bize kahırsa onlar ne alanın ne satanın malı değil idiler. Çünkü, müşteri koca bir millet kütübhanesinden aşırılmış malı aldığı için afv olunamaz. Bir hata işliyordu, Satan da kadir bilmez bir sefih idi. Sefihe malını vermemek ise muktezâ-yı emr-i Kur'ânî'dir.

Zan ederim : Elden pek ucuz çıkarılmış o künûz-ı irfan için böyle yanıp yakılmak her Osmanlının vazifesidir. Ta ki; maziden ibret alarak müstakbelde enâfis-i âsâr-ı şarkiyyenin, hüsn-ü hıfzına dikkat olunsun. Dikkat olun-

muş mudur ki, on beş yirmi seneden beri en güzel el yazılı binlerce âsâr-ı sarkıyye hep yed-i iğtinâm-ı bigâne-gâne geçmiştir.

Ecânib bir de şarkın o kabil kütüb-ü nefisesinin (deffe) kablarna âşık-dırlar. Mesmû'umuz sahih ise o kablardan kiher biri Osmanlı erbâb-ı san'a-tının teclid ve tezhibindeki maharet-i mahirânelerine nişânedir. Yüz, üç yüz, beş yüz liraya satılanları varmış! Bu satışlara bu elden fırsat kaçırarlara nasıl acınmaz?!

Bu seyyiâtın teşrih-i ileline gelince : İrsen kendilerine bi'l-intikal kıymet nâ-şinas cehele-i eshâbı tarafından satılan kitaplar dâhil-i hesab olmamak üzere baki kütüb-ü nefise kütübhanelerden numeroları imha, kablarnı fek edilerek defterden isimleri kaldırılıp satılanlardır ki, ziyâ'ına, gaybûbetine acınacak kısım da budur. Zira, bunlar ahad yedinde bulunanlar gibi mutavas-sit belki adi yazılı, varakla müzeyyen şeyler olmayup selâtin-i izâm behişt-makam hazerâtının binlerce liraya tahrir ve tezhib ettirdikleri takımındadır. Muhtelif kütübhanede müsâdif nazar-ı istifâdemiz olan bu nev' âsâr-ı celile bilemeyiz amma nedret ve nefâsetleri noktasından baha yetişecek dereceden bir türdürler.

İşte bunların kağıtlarına farz-ı tahrir ve tertib ve teclid ve tezhiblerine baktıkça hayran olmamak mümkün değildir. İşte, Avrupalıların ağızlarının suyunu akıtan da bu cihettir.

Cümlenin malûmudur ki, binlerce liraya ancak elde edilebilen bu kabil mücelledâtin mahfuz oldukları kütübhaneye devr-i sâbık müsamaha, pek pek yüz elli gurus aylıklı hâfız-ı kütüb tayin eder idi, O adamlar yüzü otuz gurus bile etmeyen maaşlarıyla hangi hacetlerini tesviye edebileceğini düşünmekten vakit bulamazdılar ki kütübhanedeki vazifelerine itina etsinler. Bu yüzden o mevâki'î istifâzanın ekseri erbâb-ı maârifte günlerce mesdûd ve enzâr-ı teftişe gayr-i tâbi kalıyor idi.

Vâkı'a bir vakit vukû'u mervî kütübhaneye sirkatleri üstüne eski maârifce —hareket-i mezbuhaneye kabilinden— müfettişler tayin olunurdu, Fakat heyhat!

«Atı alan Üsküdar'ı geçti.»

O antikalar yerlerinden, Türkiye'dan çıkar çıkmaz tabir-i ashiyle çıkarılır çıkarılmaz, Avrupa kütübhanelerine yerleşir idi. Şimdi, kabahati kime bulacağız? Yine kendimize değil mi? Her menfaat-bin gibi biz de fâidemizi bilmeli idik de hazâin-i milliyemizin velev br gevher parçasını bu ecânbe geçirmemek kavmiyetini, asabiyetini hıfz etmeli idik.

— Hatime —

Hüsn-ü niyyete makrûn şu hasbihal inşallah âtiyyen terakkisi muhakkak olan millet-i necibimizin gûş-u irfanında yer tutar, Artık mallarımıza sâhib olur ve telâfi-i mâfât ederiz.

Nurettin Münir» (2).

(2) Beyânül'-Hak, 1. cilt, 1. sene Adet : 5 (7 Şevval 1328 Teşrin-i evvel 1324), s. 92-94.